

* ژن له دېروهي هاو کيشه ي دادوهر يي شهرع و کومه لگادايه

شهرش پيشنيار بو ژنان

فينوس فايق

venus.faiq@gmail.com

"...زور سهخته هميشه به هستيکوه ژيان بهرته سر که تو له پهراويزدايت ، هرچی نه که يت نه چيته خانه له پهراويزنراوه کان ، له وهش سهختر نه وديه که به هوي حه ماقه تي نه واني تره وه له پهراويزدايت..."
هر له خووه وه کوو ئيلهام هم قسه يه م بو هات نه و دهمي ويستم له م بابه ته بدويم ، هه لبه ته له و قسه يه دا به وشه ي (نه واني تر) ته نها مه به ستم ته نها له پياو نيه ، چونکه هه ندي جار ناهه موار بيرکردنه وه و ماهه که له کردني ژني تر له گه ل پياو نه و به ها کاني ژياندا وا له کومه لگا نه کات من و ژناني تريش تو و پدا ته پهراويزه وه ..

نه و نه يوت: ژن له وه زياتر عه داله تي چي له کومه لگا نه ويته؟ بو داوا ي به کساني نه کات له ميراتيده؟ نه ي نه وه نيه ميراتي به عه داله ت به شکرا وه له شهر عدا؟ وتم: خوا بنگري کوا؟ نه گهر برا که م که له وانه يه نيوه ي ته مهن ي مني هه بيته دوو نه وه نده ي مني بهر که ويته له ميراتي هه که ي (پاش ته مهن ي دريژي) باوکم؟؟ وتي: نه خيتر ، تو سه يري خيژان به که ، هه موو خيژانه کان له سايه ي شهر يعه تي ئيسلامدا يه کسانن ، نه وه تا هه موو پياويک دوو بهش نه بات ، ژنه که شي يه که بهش نه هيئيت .. وتم: ئي نه وه نه گهر خيژانه کان به يه کتري به راورد بکه يت ، نه ي بو ژن و پياو به يه کتر به راورد ناکه يت؟ وتي: داده گيان ژن و پياوي چي؟ تو نه ته ويته ده ستکاري کاري خودا بکه يت؟ تو چون قسه ي وا نه که يت؟ باشه قسه له شهر يعه ت نه کريت؟ نه وه به شه و بريندرا وه ته وه .. وتم باشه نه ي نه و خيژانه ي له پياويک و دوو ژن يان پياويک سي ژن يان چوار ژني هه بيته ، نه ي نه وه چون؟ باشه نه وهش يه کسانيه؟ پياويک سي ژني هه بيته ، و اتا خو ي دوو بهش و به سي ژنه که شي سي بهش ، که چي کابرا ي دراوسي ي يه که ژني هه يه ، خو ي دوو بهش و ژنه که شي يه که بهش؟ وتي: جا نه واني تر بو ناچن يه کي دوو ژني تر به يئن بو نه وه ي يه کساني بو خو يان ده سته بهر بکه ن له گه ل دراوسي که ياندا؟؟ پر به دهم دامه قاقاي پيکه نين ، من نه زماني قسه کردن له گه ل نه و کابرا يه دا بي هو وده و بي تام و بي مانايه ، زانيم قسه کردن له گه لي له و مه سه له يه دا بريتيه له (سه فسه ته) و اتا به کورديه که ي (چه نه حه چي) نه و له مي شکيکي بهر دينه وه قسه نه کات ، به من ناگوردر يته ، منيش به شه فافي، نه و داوا ي يه کساني بو خيژانه کاني کومه لگا ده کات به مهر جي نه وه ي ته نها پياو سه روهر و سه ردار بيته ، يه کساني له نيوان کولان و گهره که کاني شاره پياوه سلاره کانداه سوودي پياو ، به لام حيسابي بو ژن وه کوو ئاده ميزاد نه کردوه تا داوا ي يه کساني بو بکات له سايه ي شهر يعه تدا .. نه و وا نه زان يته نه وه ي شهرع داينا وه چه ند هه زار سال له مه ويره ، ئيتر نه وه هه موو نه و ياسايه يه که ئيس تاش ژياني له سه ر بينا بو وه و ، هر له سه ر نه و بنه مايه نه بيته ژيان بينا بيته ، نه گهر ده ستکاري بکريت ئاسمان به سه رماندا نه رو وخيته .. نه و چاره سه ري ميراتي به فره ژني کردوه ، شهرع ريگه ي داوه پياويک زياتر له يه که ژن بخوازيته ، ئيتر ژنان چيان نه ويته ، ناوچه ي واهيه له دونيادا پياو هه رنيه ژنيک به يئيت ، ژني ئيمه چي نه ويته؟ نه و نا به و ريتمه قسه ي نه کرد ..

ئەو بۇ تەحقيق كىردى يەكسانى رەھا لە كۆمەلگادا بۆنمونه لەمەسەلەى مىراتدا ، پىاويك و پىاويك و خىزانىك و خىزانىك بەيەكترى بەراورد ئەكات ، و ژنى نەگبەتىش لە ھەموو ھاوكىشەكەدا ئىشى فارزەيەكى نىوان ژمارەكانىش ناكات..ئەو باوەرى بەو نىە پىاويك و ژنىك لەيەك مادە دروست بووبن ، باوەرى وانىە ژن و پىاوەردوك ئادەمىزاد بن ، وا ئەزانىت پىاوەمىزادە و ژن تەنھا ژنە...

لە ئەوروپا ھەر لەزوووە دركیان بە زۆر لە مەترسى كىردو ھەرەشەى لە ژيانى كۆمەلەيەتيان كىردو ، بۆيە بە جۆرەھا رىگە ژيانى خۆيان چ وەكوو تاك ، چ وەكوو كۆمەل رىكخستوو ، لەپىناو زياتر خۆشگوزەرانى كە لەلای ئىمە بە ھەلۆەشانەو ھى بنەما و شىرازەى كۆمەلگا ناو ھەبىرى.. لەھەرھەمووى گىرنگتر ئەو ھىە ئايىنەكانىشيان مەسەلەى كۆكىردنەو ھى دوو ژن لەيەك مالدا قەدەغەدەكات ، و بگرە تاوانە ، تەنانەت مارەكىردى پوورزا و ئامۇزا و خالۆزاشى قەدەغەكىردو.. ئەگەر پىاويك وىستى ژنىكى تر بەھىنىت ، بۇ ئەو ھى دىاردەى (ھەوى و ھەوىكارى) و كىشە و گىرنتەكانى لىي دەكەوئىتەو ھى دروست نەبىت ، ئەو ھىە ژنى يەكەم ئەبىت تەلاق بەدات ئىنجا بۆى ھەيە بچى ژنى دووم يان سىھەم بەھىنى..

بەلام لە كۆمەلگاي ئىمەدا لەجىياتى چاكىكەن كوئىريان كىردو ، لەجىياتى ئەو ھى رىز بۇ ژن دانىن ، رىز بۇ ھەست و كەرامەت و حورمەتى دانىن و دىاردەى فرەژنى بنىركەن بە گەلئ ياساى تر ، ياساىان دەر كىردو ھى دىاردەى فرەژنى چەسپاندو ، بۆنمونه ئەو ياساىەى گوايا ژنە كۆنەكە بچىت لە دادگا رەزامەندى خۆى بەدات كە ئەو پىاوە ئەو ژنە مارەبكات و ، ئەو ھى قورەكەشى خەسكىردۇتەو ئەو ھىە ژنان خۆيان پىشەنگى ئەو داواكارىەن ، ھەر ئەوان نەخشەيان بۆكىشا ، چونكە ئەوان بەو ھى دىاردەى فرەژنىان بنىر نەكرد بەلكو ئاسانكارىان بۆكىرد.. باشە توخوا ئەو ھى چارەسەر كىردەن ن يان سووكايەتى كىردەن بە كەرامەتى ئەو ژنە؟ ئەى بۇ برىارىك دەرناكەن بە كەوتنى تەلاقى ھەر ژنىك پىاوەكەى ژنى بەسەر بەھىنىتەو؟ من ئەزانم دركاندى ئەو قسەيە خۆى لە خۆيدا قورسە ، بەلام خۆ لەو قورستر نىە كە ژنىك بچىتە بەردەم دادگا و ئىقرار بكات مىردەكەى ژنى بەسەر بەھىنىتەو ، چونكە ژنىك بەدەستى خۆى شەرىك بۇ خۆى بىھىتە مالەو ھى بۇ مىردەكەى ، ئەو خۆى لە خۆيدا (خىانەتلىكى ياساىە) (خىانەتلىكى مەشروە) و ژن نابىت لىي بىدەنگ بىت.

ھەلبەتە لىرەدا كە باس لەو ژنە دەكەم شوو دەكات بە پىاويك ژمىكى ھەبوو ھەكوو تاوانىك باسى لىو ھى ناكەم ، چونكە ھەموو كەسىك لە ژيانىدا ھەموو مافەكانى پى رەوايە بەمەرجى ئەو ھى زەرەر بەكەس نەگەيەنىت ، تەواو ھەكوو ئەو ژنەى ئەيەوئىت لە پىاوەكەى جىابىتەو بەبەانەى ئەو ھى ژنى بەسەر ھاتوو ، چونكە چ ئەو ژنەى ژنى بەسەر دىت ، چ ئەو ژنەى بەسەر ھەوى شوو دەكات ھەردوك قوربانى كۆمەلئى داب و نەرىتى كۆمەلەيەتى و ئايىنى دواكەوتوون و ھىكومەتىش لە دەستورەكەيدا پىشنگىرى لەو ھى كىردو لە جىياتى ئەو ھى بىر لە رىگەى تر بكاتەو ھى بۇ خۆشگوزەرانى مىللەتەكەى بە ژن و پىاوەو ، نەك ژيانى پىاوە دابىن بكات و بلىت ژن لە ساىەى پىاودا ئەژى..

كە ژنىك شووى دووم دەكاتەو ھەموو كۆمەلگا بەچاوى سووك سەبرى ئەو ژنە دەكات ، ئەى بۇ خەمى ئەو ژنەش ناخۆن كە ملكىشى ئەكەن بۇ بەردەم دادگا ھەتا رەزامەندى دەربرىت بۇ ئەو ھى مىردەكەى ژنى بەسەر بەھىنىتەو؟ لەكاتىكدا ھەمان شت كە پىاويك دەيكات دەسختۇشى و

بیرۆزبایی لیددەکن ، و کەسوکاریشی بۆیەلەدەپەرن ، لەو کاتەدا ئەگەر کچیکیان بێت شووی دووم بکاتەو بەبێدەنگ وەکوو (عەیبە)یەک ئەیدەنە پیاوێکە بێبات و بێگۆزبێتەو.

ئەبێ چۆن بێر لە تاوانکاریەکان دەکەینەو و اش بێر لە زەرەرمەندەکان بکەینەو ، کە ژبانی زەرەرمەندەکان قەربوو کردەو ، ئەو ژنەشی تاوانەکانی کراوەتە مل بە شیویەییەکی ئۆتوماتیکی ئەوێ کۆمەلگا بە تاوانی دا ئەنێت ئەبێتە ماف و دەستی ئەکەوێت ، ئەگەر یاسا بەرقەرار بێت و هەموو کەسێک بەکەرەمەتیەو مافەکانی وەرگرێت ، کەس لە کەس کەمتر نابێت و ژن وەکوو پیاو هەموو مافەکانی دەستەبەر ئەبێت...

من ئەزانم چونکە ئێمە حکومەتمان نیە ، سیستەمیکی کۆمەلایەتی پیاوسالاری لاوازان هەیه تەنها پشتگیری لە پیاو ئەکات ، سیتەمی گەرەنتی ئابووری ژبانی تاکەکانی ناو کۆمەلگامان نیە ، ئەو سیستەمی ژبانی ئابووری پیاو دابین ئەکات و لەکاتی زەرەر و زیانەکاندا پیاوێکان قەرەبوو ئەبنەو بە چەندەها جۆر ، کەچی ژنی هاویشتۆتە دەروەدا هاوکیشەداو دەری کۆمەلایەتی ، لە چەندین ژن و پیاو بێستوو گویا ، بۆیە زۆر ژن کە ژنی بەسەر دێت داوا تەلەق ناکات ، چونکە نازانێت بۆ کوێ بروات و کەس نیە بەخێوی بکات ، چونکە ژنی رۆژھەلات و بەتایبەت ژنی کورد هەتا ئیستا نەیتوانیوە سەرەخۆیی دارایی دابین بکات ، یان راستتر بڵێم حکومەتیگمانیە ئەو سیستەمە بەهێنێتە کایەو ، ئەو سیستەمە ئابووریەتی ژبانی هەزاران هەزار ژنی وا کە لەبەرختاری ئەوێ لەبەرسا نەمرن هەموو مەھانەتیکی پیاو قوبول ئەکەن و ئەچن رەزامەندی ئەدەنە دادگا ژنیشیان بەسەر بێتەو ، جگە لە تانە و سووکایەتی کۆمەلگا بە ژنی تەلەقراو... زۆر قسە لەسەر ئەو کراوە کە پیاویک لەژێک زیاتری هەبێت زۆر لە یەکیکیان یان لە منداڵەکانی بکات ، پیاویک لەکاتی بەدەسەلاتبوونیدا بتوانێت زۆر لە میلیتیک بکات ، ئیتر چۆن ناتوانێت زۆر لە ئافرەت بکات..

باشە کورد ئەگەر حکومەتیکی هەبێت هەموو میلیت لەباوەش بگرێت و لەبری ئەوێ ئەو هەموو پارەیه ئەدزێ و ئەچیتە گیرفانەکانەو ، یان تەلاری لێپرسراوەکانی پی بەرز ئەکەنەو ، و ژنی تازە تیا دا ئەنێن ، با بچن مۆچە بۆ بیوژنەکان بێرەو ، با بچن یاسای یارمەتی کۆمەلایەتی بەهێنە کایەو ، هەرنەبێ کەرەمەتی ژنی پێبکێرەو ئەگەر ژنیان بەسەر هات و داوا جیابوونەو بیان کرد..

ئێمە بۆ باس لەو بکەین کێ بەسەر کێ شووی کرد... هەمیشە باس لەو ژنانە دەکرێت کە هەلەبەک دەکەن ، کەچی هەرگیز باس لەو ژنانە ناکرێت کە زۆر لێکیان لێ دەکرێت ، یان زەرەرمەند دەبن لە ئاکامی کاریکی پیاوێکاناندا.. چونکە ئێمە میلیتیکین هێندە بە هەلەکانی یەکتەرەو سەرقالین ، نیو ئەوێندە بێر لەزەرەرمەند و کەرەمەت شکاوەکان ناکەینەو بەتایبەت ئەگەر ژن بن... هەمیشە لەبەرەبەر هەلەبەکی خۆماندا باس لە هەلە بەرامبەر کاتمان ئەکەین ، و پاکی خۆمان لە هەلە ئەوانی تردا ئەبێنەو..

مەسەلە شوو کردن و ژن هێنان و تەلەقدان و جیابوونەو هەرەموی باری کەسی و ژبانی تایبەتین ، بەلام بەشیکیشی پەيوەستە بە کۆمەلگاوە ، با باس لە بنەماکانی دروستبوونی ئەو دیاردانە بکەین ، نەک بڵێن فلائە کەس بۆ شووی کرد و مائی فلائی وێران کرد ، چونکە فلائە پیاو ئەو ژنەدا ناوێت ، ئەو ژنە کۆنەش ئەگەر پالپشتیکی هەبێت ئەو مەھانەت و سووکایەتیە قوبوول ناکات ، بەکەرەمەتی خۆیەو داوا جیابوونەو ئەکات ، و بگرە توانای ئەبێت پیاوێکە بەبووی تازەو بکاتە دەروە.. چۆن هەموو پیاویک مافی ئەوێ هەیه ژنی دووم و ژنی سێھەم و چوارەم

بەھيئەتتە، ئۇنىڭ بۇ ھەيە ئەك تەنھا جارى يەكەم ، بەلكو بۇ جارى دووم و سېھەم و چوارەمىش ئىانى خۇى دروست بىكەتە، ئەو بۇ ھەر لە ئاستى ئنى داما و نەگبەتا مەسەلەكە بەرە و ئاقارى شەرەف و ەرز و نامووس رو و مەرئەگىرئ؟ باشە بۇ باس لەو ناكەن ھەنگاوىكى تر بىرئ بۇ بىرئىرئى مەسەلەى كۆكردنەوى دوو ئن و سى ئن لەيەك كاتدا ، ئەو پياووى ئەيەوئ ئنىكى تر بەھيئەتتە، بابروات بېھيئەتتە، بەلام ياسايەك ھەبئەت داكۆكى لەو ئنە بىكەت كە ئنەكەى بەسەر ھاتوو و ئەيەوئ جىابئەتتە..

ھەر بۇنومونە لەزۇر لە زمانەكانى دونىادا وشەيەك نىە بەرامبەرى وشەى (ھەوى) بوەستى ، چونكە ھەر لە بنەماوە دىاردەى فرەئىيان نىە ، تەنھا لەفەرھەنگى كۆمەلەيەتى و زمانەوانى و ئايىنى و ئەخلاقى مىللەتە موسلمانەكانى دونيا ھەيە ، يان ئەو مىللەتانەى كراونەتە موسلمان وەكوو كورد.. جارى بىماناترىن ياسا ئەو ياسايەيە كە لە جىاتى ئەووى دىاردەى فرەئى قەلاچۇ بىكەت ، پىشكىرى لئەكەت و بەھىزى ئەكەت و زىاتر لە كۆمەلگادا ئەيچەسپىنى ، بگرە ئاسانكارى ئەكەت بۇ جىبەجىكردى مەرامى فرەئى ، بەووى كەوا ئنى نەگبەت ملكەچ ئەكەن بە پى خۇى رىگەى دادگا بگرئەبەر و رەزامەندى دەرىرئ بەووى ھەوى بەسەرئى ، بەباوهرى من ئەو ئەوپەرى سنوورەكانى سووكايەتىكردە بەكەرامەتى ئن.. باشە كى باوهر ئەكەت ھەموو ئەو ئنانەى ئەچن رەزامەندى دەر ئەبىر بەرامبەر بەووى مېردەكانىان ئنى تر مارەبىكەتە، ھەموو بەرەزامەندى خۇيان ئەچن ، كى ئەلئ بەزۇرەملى و لەزىر زەبرى ھەرەشە و ئەشكەنجەداندا ناچن؟ ئنىك باسى خۇى كرى وئى: "ئەگەر وام نەكردايە ئەبوايە سوائم كرايە بۇ خۆم و مندالەكانم." كەواتە ئەو ياسايە ئن زىاتر رىسوا ئەكەت وەك لەووى كەرامەتى بۇ دائىت! ئابىرئ؟ باشە ئەچىتە عەقلى كىو ئنىك عەقلى ساغ بىت بە رەزامەندى خۇى ئنىكى تر بىكەت بەپىخەفى ئن و مېردايەتى خۇيدا ، بەرەزامەندى خۇى پىخەفى خۇى بېخىتە ئنىكى تر ، لەسەرى لەگەل مېردەكەيدا بنوئ؟ من باوهرم وايە دىاردەى فرەئى تەنھا گوزارشت لە چاوجنۆكى و برسىتى سىكىسى پياو ئەكەت ..دەنا خىزانىكى تەندروست لەتەنھا يەك پياو و يەك ئن پىكىدئ ، بەلام كە پياوئى دوو ئن و سى ئن كۆكەتە، بىگومان ئەگەر يەكىكىشى خۇش بوئ ، ئەوا لەگەل ئەوانى تر دا رائەبوئىرئ ، بەلام بەناوى شەرە و ياساو ، و ھەموو وەكوو كۆلە سەير ئەكەت و تەنھا بۇ تىركردى پىداوئىستى سىكىسى خۇى ھىناونى..

بەباوهرى من ئەو پياووى بىر لە ھىنانى ئنى دووھەم كرىو ، ئەو ماناى ئەوئە ئەو ئنەى ناوئ كە ھەيەتى ، كەواتە ھەر شەرم و شوورەيە ئنى يەكەمى بەدىارەيەو دانىشئ ، چ بۇ پياوئەكە و چ بۇ ئنەكە ، ئەو پياووش چۆن پياوانە ئن ئەھيئەتتە، ئاواش پياوانە دەستبەردارى ئنەكەى ترى بىت ، بەمەرجى ئەووى كۆمەت پىشكىرى لىبىكەت و باوھشى بۇ بىكەتە، ھەلبەتە وشەى (باوھش) مەبەستە لە باوھشى لىپىرسراوكان نىە كە يەكى نازانم چەند ئنى تىايە ، مەبەستە لە كۆمەتە ، بەماناى دامودەزگا و كۆمەلە و رىكخراوە ياساى و خزمەتگوزارىەكانە..

بىروانە كۆمەلگى رۆژھەلاتى ناوهراست و بەتايبەت كۆمەلگا موسلمانەكان لە دەست چەند جۆر كىشە و نەخۇشى كۆمەلەيەتى بەھوى دىاردەى فرەئىيەو ئەنالئىت ، جگە لەووى لايەنى پەروەردەبى ئەو مندالانەى لە ساىەى خىزانىكى فرەئىدا پەروەردە ئەوبن چەند ناھەموار و سەقەت و ناتەندروستە ، بەبەرورد لەگەل ئەو خىزانەى كە لە تەنھا يەك ئن پىكىدئ و مندالەكانى ناكەونە بەر ئاكام و دەرھاوئىشتەكانى مەسەلەى ھەوى و باوهرئ و ناكۆكى لەو جۆرە..

- پېشنیاریک بۆ حکومتی هەریمی کوردستان بە هیوای زیاتر پاراستنی کەرامەتی ژن:
- بۆیە هەر لێرەو پېشنیاریک ئەخەمە بەر دەست حکومتی هەریمی کوردستان بە هیوای پاراستنی کەرامەتی ژنی زەرلێکەوتوو لە ئاکامی هەوێ بەسەرھاتن ، ئەویش ئەوەیە:
- 1- لەغووکردنەوێ ئەو یاسایەکی ژن ملکەچ ئەکات بچیت رەزامەندی خۆی لە دادگا دەربرێ بەوێ ژنی بەسەر بێتەو ، لەبری ئەو یاسایەکی دارپێژن بەوێ ئەو ژنە سەر بەستە جیابێتەو لە پیاوێکە..
 - 2- یاسای یارمەتی کۆمەلایەتی پەیرەو بکەن ، بەوێ بودجە یەکی تایبەت دانێن بۆ ئەو ژنانەکی لە مێردەکانیان جیائەبنەو و سەرچاوە یەکی جیگیرێ ژنیان نیە ، جگە لە بڕینەوێ مووچە یەکی رەمزی بۆ منداڵان ، بۆ دابین کردنی داواکاری سادە رۆژانەیان.
 - 3- دامەزراندنی نووسینگەکی کاری تایبەت بە ژنان بۆ سوود وەرگرتن لەو ژنانەکی لەمەلەو دانیشتوون و هیچ سەرچاوە یەکی دارایی شکانەبن ، و لە کارگەکان و شوێنە جیاجیاکاندا دایانمەزرینن ، یان خولی فێربوونی پیشەیان بۆ بکەنەو ، بۆ ئەوێ بتوانن خۆیان بەخۆبکەن.
 - 4- پێشکەشکردنی کۆر و کۆبوونەو و خولی هوشیارکردنەو بۆ یاریدەدانی خێزانەکان بۆ هاندانی ژنە تەلەقراوەکان ، بەمەبەستی سەرلەنوێ تەئەیلکردنەو یان لەناو کۆمەلگادا و سوود وەرگرتن لە توانا و بەھرەکانیان.
 - 5- قەدەغەکردنی هینانی دەستی کار لە ناوەرپاست و خوارووی عێراق و لەولتانی دراوسێو و ، سوود وەرگرتن لە دەستی کاری ژنان ، لەو پیشانەدا کە لە توانای ژندایە بیکات..
 - 6- دەرکردنی بڕیاری کارکردنی چیدی بە یاسای (خولع) ، بۆ ئەوێ ئەو ژنانە سوودی لێبینن کە بەرھەرەشەکی توندوتیژی ناوماڵ و ئەشکەنجەکی جەستەیی ئەبنەو و مێردەکانیان بەکەون و تەلەقیان نادەن ، یان بۆ ئەو ژنانەکی ھەرەشەیان لێدەکرێ بۆ ئەوێ رازی بن مێردەکانیان ژنیان بەسەر بەئیننەو ، و نایانەوێ چیدی بەدیار مێردەکانیانەو دانیشتن..

* ئەم وتارە لە رۆژنامەکی (ھاوڵاتی) لە سلێمانی رۆژی چوارشەممە رێکەوتی 10 ی جەنیووری 2007 بڵاویۆتەو...